

A lit candle is the central focus, with its flame glowing brightly. It sits on a wooden surface. In the background, a map is visible, showing geographical features and some text. The overall lighting is warm and somewhat dim, creating a somber and reflective atmosphere.

Збірка есе

• • •

«ЗАПАЛІМО СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ»

27.11.2021

• • •

Історії про Голодомор
Спогади очевидців

ЗБІРНИК ЕСЕ «ЗАПАЛІМО СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ»: ІСТОРІЇ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ГОЛОДОМОР

У рамках інформаційної кампанії до 88-ї річниці Голодомору Боратинська громада презентує збірку есе «Запалімо свічку пам'яті». Це історії українців, волинян, мешканців громади, які пережили геноцид 1932-1933 років.

Запрошуємо прочитати історії тих, хто ще пам'ятає «великий голод», зафіксувати та передати їхні спогади, щоб пам'ять про геноцид стала запобіжником від повторення подібних злочинів.

«ТОДІ ЇХ МІГ ВРЯТУВАТИ ХЛІБ...»

Останні десятиліття тема голодомору все більше проявляється на історичному тлі України, з'являється все більше правдивої інформації.

З цією жахливою сторінкою історії мого народу ознайомила мене вже у дорослому житті, коли проводила пошукову роботу до річниці геноциду. В першу чергу вразила книга Григорія Гуртового «Голгофа голодної смерті», де зібрано документальні матеріали та свідчення очевидців. Не можливо спокійно читати розповіді про не людське ставлення до жителів Південно - Східних, Центральних областей України. Занурившись в матеріал, із жахом усвідомила яку антигуманну, анти людську політику впроваджував радянський тоталітарний режим, який мав на меті зумисне знищення коріння волелюбної, сміливої, нескореної нації, вдавшись до найнищівішої форми розуміючи, що голод – це не тільки фізичне знищення, а й духовна руїна. Знищення здорової народної моралі, втрата ідеалів, занепад культури. І зрештою зникнення цілого народу.

Аж тепер із моєї дитячої пам'яті виринають картинки того, як бережно моя бабуня ставилася до хліба. Щоб врізати окраєць, вона завжди хрестила буханець, коли ж падав шматочок на землю – підбирала, обдмухувала і цілувала. А зі столу крихти завжди збирала на долоню і з'їдала. Не дай Боже, щоб пропали марно, так навчала. Це здавалося мені – дитині дивним, аж тепер я усвідомлюю, якою святістю був для неї хліб. Це мабуть на півсвідомому рівні закладено і до нині в кожному українці і передається через пам'ять, адже вона – нездоланна. Завдяки пам'яті ми живемо, боремося і перемагаємо. І доки будемо пам'ятати хто миє, якого роду. Цікавитися і вивчати історію свого народу, доти будемо існувати.

Тож я переконана, що в останню суботу листопада у багатьох українців запалає у вікнах та серцях свіча пам'яті за мільйонами невинно убієнних жертв.

Бібліотекар села Баківці Ірина Оксенюк

«ПАМ'ЯТЬ - НЕСКІНЧЕНА КНИГА...»

Пам'ять - нескінчена книга, в якій записано все: і життя людини , і життя країни. І сьогодні через роки, жахливо ступати болючими стежками страшної трагедії, яка разігралася на благословенній землі квітучого українського краю.

Щороку у четверту суботу листопада в Україні вшановують пам'ять мільйонів жертв голодоморів. У 20 столітті українці пережили їх тричі: 1921 – 1923, 1932 – 1933, і 1946 – 1947 роках. Наймасштабніший із них був у 1932- 1933 років. У 1932 році погодні умови склалися сприятливі ,і хліб слава Богу, вродив, українці працюючі люди, не полінувались зібрати його. Але становище у країні було катастрофічним. Тому партійно – державна верхівка під керівництвом Й. Сталіна прийняла холоднокривне рішення: вийти з кризи шляхом конфіскації запасів зерна у хліборобній галузі. Отож, на Україну відправлено з Москви так званих десяти тисячників, кримінальних злочинців. Як хижі зграї ,вони ходили від хати до хати і шукали хліба. Пробивали залізними щупами підлоги, печі, стіни, скопували подвір'я , сади, городи. Їздили по полях і все, що знаходили ,забирали, залишаючи цілі родини без шматка хліба. За кілька місяців ці надзвичайні комісії викачали з сіл усі запаси зерна. У кожному населеному пункті були спеціальні бригади, які викликали по одному господареві, вимагаючи негайно відвезти на станцію мішок зерна. Відпускали тільки після того, як селянин погоджувався. За не здачу зерна позбавляли волі 10 років. Деякі селяни бідняки накладали на себе руки. Прагнучи врятувати від голодної смерті хоча б дітей, селяни везли їх у міста й залишали в установах, лікарнях , на вулицях. Голод охопив усю Україну, але небезпечних розмірів набув на півдні, сході та в центрі. Страшні роки були. Люди їли траву, листя, качани кукурудзи без зерна. Часто пухли з голоду і вмирали.

У той час, як українські селяни пухли і вмирали з голоду за кордон вивозилися продовольство і, зокрема, таке потрібне для врятування голодуючих в Україні – зерно. В портах через відсутність спеціальних приміщень для зберігання зерна, воно лежало величезними горами просто неба, накрите брезентом , гнило, псувалося бо не вистачало кораблів для його

вивезення за кордон. Це ще один доказ геноциду влади проти свого народу. Ганебним і водночас злочинним було відверте вбивство дітей, що голодні ходили по колгоспному полю і збирали колоски. Їх ловили і піддали жахливим тортурам: палили руки сірниками, кололи голками пальці, тиснули пальці дверима, виламували їм руки. Зовлених дітей прив'язували до коней і піддавали тортурам, тіла невинних жертв закопували таємно. Третина від померлих від голоду – це діти. І ці померлі діти більше зі сходу України. Я пам'ятаю, як розказувала моя мама Людмила (з 1924 року) на заході України не було голоду. Хоч населення Західної України не розкошувало ні при владі польської Польщі, ні тим більше при німецькій окупації. Бо ні одні, ні другі окупанти не вбивали господарської ініціативи селян, не оббирали до нитки результатів його нелегкої праці. Нас у сім'ї Мосіюка Мануїла було п'ятеро дітей, згадувала мама. Старша була Євдокія, потім Ольга, Людмила, Ніна, найменша Марія. Але ми не бідували. Мали 6 гектарів землі, корову, свині, гуси. Мама завжди пекла хліб. Коли Марії було 3 роки померла мама, яку вона і не пам'ятає, тоді при мачусі стало трохи гірше. Але ми мали хліб і до хліба, якусь кружку молока. Пригадувала мама, як одного разу до них приходили люди просили їсти. Тоді сотні біженців рятувалися в Західній Україні. Їх прийняли, нагодували, і в торбину поклали хліб і сало.

Тоді, а в той час не було в селі жодного двору, куди б по кілька разів навідувались прибульці з чужих областей, мама ще їх називала «Бранські». Глибокий негативний слід залишений Голодомором 1932 – 1933 років, в історії України важко оцінити повною мірою. На нього накладається слід від інших трагедій, що випали на долю українського народу у 20 столітті. Однак гуманітарні наслідки Голодомору не зрівняються ні з чим. Голодомор виявився найжахливішою зброєю масового знищення та соціального поневолення селянства, якою скористався комуністичний режим. Сьогодні більшість людей свідки геноциду українського народу. Проте ми, нащадки мусимо пам'ятати тіподії і робити з них висновки. І щоб таке ніколи більше не повторилося, нам слід про все знати і все пам'ятати.

Бібліотекар села Гірка Полонка Галина Васечко

«ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРІВ»

Збереглася в пам'яті розповідь моєї свекрухи Мартинюк Устими Степанівни, 1919р.н., яка була солдатською вдовою.

Йшов 1947 рік, зима. Вечір, сильний мороз і сніг. Надворі загавкав собака. Жінка з єдиним синочком на руках дуже злякалися. Почувся ледь чутний жіночий голос. Господиня вийшла з хати і побачила бідно одягнену жінку із сином, які просили хоч скибочку хліба. Запросила в хату, обігріла, посадила до столу. Хоча самі жили дуже бідно. Вони зі сльозами на очах дякували, казали, що ніколи не забудуть нашої доброти. Проклинали життя, невідь кого. Запросила переночувати. Справді, збоку наших людей то таки була доброта, яка притаманна українцям. Адже, в селі теж жили бідно, багато було погорільців. Люди їли кропиву, лободу, недозрілі вишні...

Наступного дня прибулі зі сходу почали розповідати про голодний 1933 рік. Найменшому синочку Матвійку, який вижив було лише три рочки. Старші діти умираючи, простягали маленькі рученьки до Бога, просили: «Боженьку, дай хоч одну картопельку, їсти нічого». Щоб вижити люди в селі їли абсолютно все: собак, котів, траву, їжаків, мишей... Село почало вимирати. Померлих, а часто ще й живих, звозили і скидали в одну яму. Одне горе не ходить, помирає ще й чоловік, якого довго не хоронили, ждали поки збереться більше мертвих, щоб їх разом відвезти. Не може бути гіршої муки, ніж та, коли бачиш, як голодною смертю помирає твоя дитина, а держава забирає останню жменю зерна.

По селу бродять люди з опухлими обличчями і ногами. Часом, ідучи селом, можна було побачити, як під тином скорчившись, лежала мертва людина, і щоночі чути, як оплакують велетенські могили лише солов'ї і зозулі, білий квіт садів та цвинтарні бузки, плачуть молоді трави, стогнуть жита, ридма ридають зорі, летять у ніч і гаснуть над спорожнілими хатами.

Роки туманом пропливли. Апам'ять не стирається, не дає спокою. «Ніби сьогодні бачу той страшний, голодний 1933 рік», - згадувала баба Марина своїх односельчан з опухлими руками і ногами, з обвислими животами. Розказане жахає, кров стигне в жилах.

Потім ця баба Марина стає свекрухою моєї свекрухи, а її син – її чоловіком. Голодомор 1932-1933 років – страшна трагедія в історії нашої держави. Голодомор забрав мільйони життів. Невідома навіть точна цифра. Щоб не повторилися такі події, ми повинні знати і пам'ятати про них. Хай у кожному місті і селі, у кожній оселі, у кожній родині старий і малий схилить голову перед пам'яттю невинно убієнних голодом-геноцидом, уклінно припаде до їхніх могил, поставить свічку перед образом Божим. Хай ця хвилина увійде в наші серця тихою молитвою, очистить наші душі від зла.

Бібліотекар села Ратнів Антоніна Мартинюк

«ГОЛОДОМОР - ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ»

Голод 1932-33 років. Яка трагедія! Її розмах неможливо збагнути. На тілі української нації на вічно залишилися шрами, які не залікувати ніколи. І найприкріше те, що страждань можна було б уникнути, бо вони були заплановані вождями “світлого майбутнього” .

Які то чорні були роки. Таких страхів всі натерпілись, такого горя світ не бачив. Люди вимирали сім'ями, селами. Все було з'їдене, їли живе й неживе, варили шкіряне взуття, тирсу, полову. На полях після того, як розтанув сніг, виловлювали кротів, мишей — все з'їдали. Вживали в їжу кульбабу, реп'яхи, проліски, листя. Люди втрачали людську гідність, а часто й розум, доходили до канібалізму. У людей розпухали обличчя, ноги, животи.

Ще з малих літ я чула страшну правду про геноцит голодоморів. Уважно слухала розповіді своєї бабусі Ганни, яка в той час проживала в одному з сіл Рівненської області вона розповідала, як у голодні роки до них приходили східняки, щоб роздобути хоча б щось їстівне. Особливо закарбувалася в пам'яті розповідь про молоду жінку. Вона була виснажена, брудна, обшарпана. Замість тіла голі кістки, в погляді — безнадія. Вона просила у родини Нечипоруків хоча б щось поїсти. У неї уже не було ніяких речей для обміну на продукти харчування, тому вона запропонувала ... золотого зуба. Родина відмовилася від такого обміну. Нагодували нещасну та ще й дали на дорогу... Та не судилося їй довго пожити на цьому світі. Невдовзі нещасну знайшли на околиці села, де вона впала і уже ніколи не підвелась...

Це історія землі нашої, це трагедія України. Мільйони людей знищелаголодна смерть. Тому наш святий обов'язок, перед минулим — вшанувати пам'ять загиблих! Запалити свічки, прочитати молитви, впорядкувати могили, розповісти про них нашим дітям!

Бібліотекар села Коршовець Лілія Кальчик

«АКТ МИЛОСЕРДЯ...»

Українське село 1933 року. Настала весна, зацвіли яблуні, вишні, груші. Зазеленіла трава. Але село якесь незвичне. Нечутно жодного звуку, жодного шурхоту. Навкруги відчувається якийсь жах, перехожого охоплюють якісь тривожні відчуття. Чому у селі не чути співу пташок? Чому у селі не гавкають собаки? Моторошно стає від сільської вулиці. Вздовж обість не видно ознак життя. Що сталося? Чому село не схоже на село, а нагадує цвинтар? Люди повимирали... Повимирали від довгого голодування. Скільки їх – жертв голодомору? Не сотні. Не тисячі. Їх мільйони українців. Тих, хто не вижили у лихоліття голодомору, тих, що могли б народитися, але не народились через страшний голод.

Українці старшого покоління пережили багато страждань. Вони бачили війну, що фронтом котилася на Схід, а потім на Захід. Війна страшна, але голодомор набагато страшніший. Така смерть є повільною мукою, кажуть очевидці.

У листопаді ми запалюємо на вікні поминальну свічку, так ми вшановуємо пам'ять загиблих від голодомору на Україні 1932- 1933 років. -Я теж запалила у вікні свічечку, - казала колись Варвара Кіндратівна, - запалила, дивилася на неї весь вечір, і всю ніч плакала. Перед очима постала родина, сусіди, що помирали прямо на очах. Я була ще трирічною дитиною, опухлою від голоду. (Левчук Варвара Кіндратівна родом була із Сумщини. Народилася в 1930 році.)

І на прохання щось розповісти про ті страшні часи, вона щоразу відмовлялася. - Ні, дитино, - відповіла бабуса. - Я вже стара, маю слабе здоров'я, важко згадувати. Ти питаєш, а в мене почало щеміти серце. Я не хочу ятрити душу важкими спогадами. Боляче згадувати. Нехай нікому не доведеться того пережити. На очах у бабусі виступили сльози. Можливо, дійсно, спогади занадто важкі.

Її ровесниця також із Сумщини, Білопільського району, село Новая Ленівка (зараз Волфіно) Мельничук (Шаванова) Катерина Микитівна згадувала: «Від нашого села до Росії було недалеко – якихось 100 км. У селі була станція, вона і рятувала селян від голоду. Через станцію постійно рухалися потяги на схід, в тому числі із продовольством. Але на сільському

була викопана велика яма, куди підводами звозили померлих. Їх збирали вздовж залізничної колії. Люди, щоб врятуватися від голоду стрибали у потяги. Голодні і виснажені вони помирали, їх тіла викидали з вагонів. Ніхто не хоронив цих людей за християнськими звичаями, а яма дуже швидко наповнювалася. Так в селі з'явилася братська могила жертв голодомору. Безіменних жертв, адже місцеві часто не знали хто вони і звідки».

А ще були розповіді двох братів із Коршева, які малими хлопчиками потрапили на Волинь. Коли померла їхня бабуся, дідусь, сестра і братик, мама їх навчила як обійти поля пшениці, що охоронялася озброєними людьми і сісти на потяг, і їхати якнайдалі на захід. Коли доїхали до Рівного, від запаху печеної картоплі на станції малим паморочилося в голові... доїхали до Луцька, і як мама казала, йти подалі від міста. Якийсь чоловік підібрав їх на дорозі і довів підводою майже до села Коршів. Прибилася малеча до села і натрапила на жінку, що товкла свиням картоплі, як тільки вона відійшла, хлопці, обпікаючись, вихоплювали ту картоплю з казана, не могли втамувати голод. Так вони і прижилися згодом в селі, поженилися. І згадували ще свою подружку Галинку. Її мама покликала додому, сказала що нагріла води у печі і хоче її покупати. Після цього пахло дуже печеним м'ясом і своєї подружки Галинки хлопчики більше не бачили.... Чи знали на Західній Україні про голод на Сході? Звичайно, знали. Не просто знали, не просто співчували, а й намагалися допомогти. Жителька села Баїв Душак Анастасія Василівна 1923 року згадувала: « На початку 30- х років казали про те, що на сході України люди помирають з голоду. Роки тоді вдалися врожайними. Зерна вродило вдосталь. Люди в нашому селі співчували східнякам. Баївці назбирали чотири підводи хліба і кілька чоловік повезли його у східному напрямку. Їх не було більше тижня. Серед них був і мій батько Василь. Ми з братом Іваном дуже хвилювалися: чи повернеться батько. По поверненню чоловіки розповіли, що вони доїхали до кордону і там стояли, доки якась жінка болотом не перейшла кордон. І їй передали хліб». Можливо, цей акт милосердя врятував чиєсь життя.

Ми не знаємо, яким би було сьогодні життя в Україні, якби не голодомор. Вочевидь, історія не терпить цього слова, але без сумніву, то було б інше життя, ніж зараз. Бо ті, невинно загиблі організувалися б, вони творили б, народжували дітей. І в нас би були б справжні хлібороби, справжні господарі, свої Вашингтони... Не сталося... І ми живемо у пост геноцидному суспільстві.

Бібліотекар села Городище Неоніла Джаббарова

«ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ»

Наближається день пам'яті жертв Голодоморів. Не можемо не згадати ту страшну біду, яку пережили наші українці. Я думаю, що всім болісно згадувати ті страшні події, які відбувалися в 30-х роках.

Так як я уродженка Волинського краю, то могла про щось подібне чути лише від старших людей, а також з історії. Насправді болісно слухати такі речі. З історії, і з розповідей очевидців, із зібраних листів напевно всі знають, що жертви Голодомору обчислюються мільйонами. Жорстокість Голодомору полягає передусім у тому, що голод не був наслідком стихійного лиха, посухи або неврожаю, він став результатом навмисної політики більшовицького режиму. Шляхом насильницького вилучення продовольства, блокади сіл та цілих районів, заборони виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій супроти незгодних тоталітарна система створила для українців умови, які були не сумісні з життям. Така політика більшовицького режиму - злочин проти людяності, який відповідає конвенції ООН про геноцид. З почутих розповідей знаю, що це все досягло апогею взимку і навесні 1933 року, коли щоденно від голоду гинули десятки тисяч ні в чому не винних людей. Жахіттям Голодомору була надзвичайно велика смертність серед дітей. У надії на їх спасіння селяни проривалися через кордони ГПУ у міста, де підкидали дітей або ж просто залишали. Ці діти через перевантаженість дитячих будинків найчастіше вмирали на вулицях від голоду й хвороб.

Якось чула з розповідей однієї жінки, яка родом із Полтавщини: "Моя мама годувала 4 дітей пареною половиною, змішувала з лушпайками картоплі, а потім пекла млинці. Зимували ледь перебували, а весною їли лободу, кропиву, липу, смажили ячмінь, навіть їли жолуді. Якраз осінню 1932 р. почали забирати всі запаси їжі на зиму, зерно, одяг, худобу. Всі люди віддавали, бо боялися, що їх розстріляють. Пухли від голоду. Вмирали цілі сім'ї."

Волиняни в основному розповідають, що пробували організувати допомогу з їжею, збирали з кожної хати по відру пшениці, картоплю. Люди навіть сало давали. Але передати через кордон неможливо було, так як радянська сторона відмовлялася прийняти допомогу. Казали, що голоду

немає. Дехто проривався через кордон. Втікачі були просто сухі як скелети.

Є розповіді, що цих людей, які пробували надати допомогу з часом теж карали. Тому старалися це робити вночі. Саджали у в'язницю за жменьку зерна, за зрізані в полі колоски, от народ і прозвав той указ “законом про п'ять колосків.”

Нині перед усім українським суспільством стоїть завдання глибокого переосмислення причин, характеру, масштабів трагедії гідного вшанування пам'яті мільйонів наших співвітчизників. Лише така позиція – позиція пам'яті і вшанування жертв – гарантує неможливість повторення подібних трагедій у майбутньому. І потрібно не тільки знати і пам'ятати, а й передавати це знання дітям і онукам, робити все можливе, аби подібні трагедії не могли повторитися.

Бібліотекар села Боратин Марія Литвиненко

СПОГАДИ МАРІЇ МЕФОДІЇВНИ ТОКМЕНКО

На час голодомору 1932-1933рр проживала поблизу містечка Жашків Черкаської області Токменко Марія Мефодіївна (1924-2004рр). На момент голодомору їй було всього лиш 8 років. Сім'я жила дуже бідно, хоча батьки працювали: мати - вчителькою початкових класів, батько - експедитором. Не дивлячись на те, що батьки отримували мізерну заробітну плату, вижити було важко, адже в сім'ї піростало четверо дітей. Тож у місячні ночі вся сім'я виходила на колгоспні поля збирати те, що лишилося. Підбирали колоски, картоплю поїджену, підгнилу чи підморожену, бурячки, моркву.

До всього пренесеного додому відносилися дуже бережно: якщо лишалося лущиння від овочів, його не викидали. Мама, добавивши лободи, трішки муки, солі і води, пекла коржики, які Маруся - підліток, тихенько взявши із хати, приносила у школу своїй подружці Ганні Можливо, це і допомогло їй вижити, бо вся сім'я Ганни померла, а дівчинку забрав рідний дядько. Від того часу, про долю Ганни нічого не було відомо.

Запам'ятався і смак того хліба, що пекла мама, змелене зіbrane зерно із колосків на муку і добавлене лико з липи. Від такого хліба довго болів живіт, але їсти не хотілося.

Попри голод, допікало ще те, що не було в що вдягнутися, ні взутися. На одному із ринків мама, Єфросинія Павлівна, виміняла для своєї дочки Марусі пальто на черевики, як потім виявилось, черевики на одну ногу - ліву. І в них вона виходила 2 роки, а потім їх доношувала сестра Галя.

Незважаючи ні на що, сім'я пережила голодомор, та лихо їх не обійшло: у 1937 році батько сімейства, Мефодій Петрович, був заарештований, оголошений ворогом народу і розстріляний.

Бібліотекар села Лаврів Галина Гурницька

«ЗАПАЛІМО СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ»

Хоч не мало років пройшло з того часу, як люди зазнали голодоморів, але ті події й досі згадуються з раною на серці і переповідаються з покоління в покоління. Місцевий житель Шевчук Петро Семенович згадує ті страшні роки з слів свого дідуся, який проживав в Вінницькій області і на той час, коли почався голод 32 року йому було лише 9 років. Маленьким хлопчиком він мусив робити саморобну вудочку і ловити рибу, щоб якось вижити і прогодувати сім'ю, адже їсти не було що. Звичайно не завжди риба ловилася, бувало, що приходив ні зчим, але всеодно повертався, бо на той час це був єдиний вихід, щоб не померти голодною смертю.

А місцева жителька Сахнюк Фаїна Петрівна, ділиться спогадами своєї матері. Розповідає, що в село приїхав з тодішньої Брянської області хлопець, який втікав від голоду і попросився у наймити, щоб мати що їсти, адже на заході такого голоду не було. Він пас корів, допомагав усім за їжу. Але коли хлопець перший раз прийшов до матері і побачив зварену картоплю і шкурки для свиней, перемішані з половиною, то він впав на коліна і голими руками швидко їв, бо такої пахнучої смакоти не бачив давно. Хлопець розповідав матері про те, як рятуючись від голоду, бігав на колгоспний двір і крав голови здохлий коней, потім удома їх рубали і варили, бо з дому від них все позабирали і не було що їсти.

Бібліотекар села Коршів Мар'яна Кримчук

СПОГАДИ ЖИТЕЛІВ СЕЛА ПРОМІНЬ

Голодомор...

Яке страшне слово. Він страшний, ще й тому, що був не випадковим явищем: природним чи соціальним, а зробленим штучно. Це був цілеспрямований терор голодом, геноцидом проти української нації, щоб упокорити наш вільнолюбний народ. На щедрій українській землі було масове винищення хліборобів, свідомий акт терору жорстокої тоталітарної системи. Зникли цілі покоління землеробів, підірвано великий шар культури, традицій, самобутності. В людей з хат забирали все до зернини, залишаючи на голодну смерть.

Волинь оминула страшна доля східних областей України. Наші земляки рятували тих, хто зумів перетнути кордон в пошуках хліба. Волиняни, в ті важкі роки, проявили величезне християнське милосердя, своєю добротою вони порятували тисячі людських життів.

Рятуючись від жорстокої системи люди тікали на Захід. Долаючи «залізний» кордон, таємними стежками, на дахах поїздів вдавалось дістатись Волині. І тут, обмінювали речі, або ж просто просили рятівного хліба, щоб відвести назад додому і порятувати свої сім'ї від страшної голодної смерті.

Як згадувала Євдокія Патрай: «Молода жінка з хлопчиком, холодного лютого вечора, попросилась на ніч. Батьки дозволили переночувати. Наша сім'я як раз вечеряла, запросили і їх до столу. Мама дала по кухлику кисляку і хліб. Хлопчик тремтячими, майже прозорими руками, взяв хлібчик і вдихнув його аромат, закривши очі, і лише тоді відкусив. Мама постелила їм на долівці, маленький відразу й заснув. А жінка підійшла до плити, розв'язала свою торбинку і діставала з неї мерзлу картоплю, клала на плиту сушити. Розказала, що вони з Харківщини, у їхньому краї «червона мітла» виміла з хат усе, люди помирали цілими сім'ями. Нам було страшно і дивно чути, що в рік, коли був щедрий врожай хліба, люди пухли від голоду. Що хтось дав вказівку забирати з хати все до крихти... Вранці батько дав їм невеликий шматок сала, півхлібини і вони пішли далі. »

Моя бабуня, Олексюк Євдокія, розповідала: «Був такий період коли «прохачі» приходили щодня і свекор кожного ранку діставав з льоху відро

картоплі, щоб обділити кожного і до вечора те відро завжди було пусте, але з порожніми руками з хати не пішов ніхто. Велика біда заставила тих людей іти з простягнутою рукою й жебрати.»

З розповідей Дармовіс Оксені: «В нас була швейна машинка «Зінгер», хоч кравця в сім'ї не було, але часто одяг доводилось шити самим то вона ставала в пригоді. Василь, мій чоловік, якось придбав в єврея кусок дуже добротної тканини на френч, але ніхто не брався його шити, бо було трішки малувато. А якось до нас попросився чоловік на ніч, побачивши машинку дуже зрадів, адже він виявився кравцем, при чому дуже талановитим. Попросився пожити і попрацювати, а за «квартиру» віддячить роботою. Ми погодились. Кравець жив у нас, десь зо два тижні. Всі з нашого хутора «Синява» приносили йому роботу, плату за шиття він брав збіжжям. Вечорами розповідав про свою сім'ю, яку залишив, двоє діток його померло від голоду. З відчаю він взяв найкращі речі з дому і вирушив на захід, щоб обміняти це на хліб. Але в дорозі, коли їхав на даху поїзда, його торбину стягнули гаками, сам ледве втримався. З порожніми руками повертатись додому не було сенсу, так і вирішив заробити хліба наймаючись на роботу. А побачивши швейну машинку вже знав, що йому дуже пощастило. Хуторяни щедро платили за пошив пальт, сачеків, піджаків. От Василь і згадав за той не пошитий шмат добротної шерсті. Майстер взявся до роботи. Френч вийшов гарний, як влитий, але не залишилось жодного лишнього клаптика. В знак вдячності, Василь дав кравцеві сала і відвіз його з заробленим на вокзал».

Чим могли пілганівці, як і всі волиняни, допомагали стражденним біженцям, ділились хлібом, давали притулок в своїх оселях. Таке милосердя не можна забувати, як не підлягає забуттю і той страшний голодомор, який забрав мільйони життів українців. В пам'ять про них запалімо свічку на своїм вікні...

Бібліотекар села Промінь Галина Патута

СПОГАДИ З КНИГИ «ВОЛИНЬ ПАМ'ЯТАЄ»

Пам'ять... Її не стерти і не вбити. Не вбити, так як вбили мільйони людей у роки голодомору 1932 – 1933 років. Потрібно пам'ятати про всіх нещасних українців, які цілими селами вимирали від голоду, і не допустити повернення страшної трагедії.

Ці спогади – з книги « Волинь пам'ятає».

Господи, помилуй! Ці слова я повторюю дванадцять разів кожен ранок після того, як прокажу « Отче наш». Господи, помилуй: мене, мого чоловіка, дітей, рідних, всіх людей України.

Батько, Левченко Семен, помер, коли мені, наймолодшій донці, було 6 років. У матері Єлизавети Семенівни Левченко (дівоче прізвище Ярмоленко), на руках залишилося семеро дітей: Микола, Олександр, Дмитро, Тетяна, Оксана, Галина та я, Люба.

Сім'я жила бідно. Хатина була невелика, дерев'яна, із солом'яною стріхою. Село розташовувалося біля лісу. Земельні наділи селян були невеликі. Зерно хоч і вродило, та треба було здати державі. Пам'ятаю, що 1932 – 1933 рр. в нашій Переходовці люди голодали, пухли з голоду, помирали. До сьогодні в пам'яті сумні очі сусідських діток, опухлих від голоду. Вони збирали якесь зілля, лободу, їли млинці з лободи. Наша сім'я врятувалася тим, що в нас була корова, хоч мама дуже переживала, щоб худоби не забрали. Брати мої часто переховували корову в лісі.

Уповноважені від влади ходили дворами, робили обшук, забирали Зерно, все що вродило на городі. Одного дня прийшли і до нас в двір. Мати заховала зерно в клуні. Ми, всі діти, стали поряд з матір'ю, не пускаючи до клуні неспроханих гостей. Було страшно, ми малі дуже плакали. На щастя, зерно в нас не забрали. А старша сестра Тетяна повідомила про це брата Олександра, що в цей час служив у Чернігові в лавах Червоної армії. На сільську раду прийшло розпорядження з військової частини, щоб хліб у нашої сім'ї не забирали. Ось так чудом і врятувалися від страшної, голодної смерті. Не доведи Господи нікому і ніколи пережити таке, яке було в 33-му.

Ананієва (дів. Левченко) Любов Семенівна мешк. в с. Шклинь.

Гірка правда про Голодомор боляче обпікає душу і є пересторогою для майбутніх поколінь. Святим обов'язком, справою честі та покликом душі кожного свідомого українця є вшанування пам'яті невинно загиблих співвітчизників. 27 листопада о 16:00 віддай шану пам'яті безневинним жертвам жахливого геноциду, підтримай всеукраїнську акцію «Запали свічку пам'яті».

Бібліотекар села Радомишль Людмила Демчук

**Голодомор 1932-1933 рр.
Боратинська громада пам'ятає**